

# Érzelmes utazás

Beszélgetés Fejtő Ferencsel 1986-ban

*Bányai János:* Neves vendége van az Újvidéki Televíziónak. Fejtő Ferenc érkezett hozzánk Párizsból. Mielőtt elkezdenénk a beszélgetést, tisztázzunk egy lexikoni adat körüli tévedést. A *Magyar Irodalmi Lexikon* ugyanis azt írja, hogy Fejtő Ferenc 1905-ben született Zágrábban. Én most megkérdem a mellettem ülő Fejtő Ferencről, hogy azonos-e az a Fejtő Ferencsel, akinek az adatait a lexikon közli?

*Fejtő Ferenc:* Ami a *Magyar Irodalmi Lexikon*t illeti, az tulajdonképpen egy nagy haladást jelentett, mert ez volt az első magyar lexikon 1948 óta, amiből kiderül, hogy én éltem, vagyok legalábbis... Az előző lexikonokban nem szerepelt a nevem, kihagytak. Ez az első, amelyben szerepelek. Mégha tévesen is szerepelek... Meg is írtam nekik, elég öreg vagyok már ahhoz, hogy még négy évvel megöregítsenek, ez nem szép tőlük, de talán nem az ő hibájuk. Ami Zágrábot illeti, azt is megbocsátom, mert az első nagyobb cikkemet, amivel, mondjuk „betörtem” a magyar irodalomba, a *Nyugatba* Zágrábi útinapló címmel írtam, és az valahogy úgy kezdődik, hogy...

*Bányai János:* Idézhetem pontosan! Tehát a Zágrábi útinapló a *Nyugatban* jelent meg 1935-ben. „Szülővárosom vagy Zágráb, pedig nem benned születtem...”

*Fejtő Ferenc:* Édesanyám született Zágrábban. Egész anyai családom Zágrábban élt, Fiumében, az Adrián... Édesanyám Zágrábban élt, ott is van eltemetve. Ott élnek a nővérem, rokonaim. Gyerekkorom legnagyobb részét Zágrábban töltöttem, és nagyon sajnálom, hogy a horvátot, amit gyerekkoromban tanultam meg és jól beszéltem, elfelejtet-

tem... Én is úgy voltam, mint a Zrínyi testvérek, akik hol magyarnak, hol horvátnak érezték magukat... Apám magyar volt, anyám horvát, igaz, magyar származású horvát családban született. Bennem mindig megvolt ez a kettősség, és születésemtől egész mindmáig nem szakadt meg az érintkezés köztem és Zágráb, Horvátország, Jugoszlávia között...

*Bányai János:* A *Szép Szó* korszakáig jutottunk el. Egész biztos, hogy a *Szép Szó* időszakából a legérdekesebb, legizgalmasabb a József Attila-kérdés.

*Fejtő Ferenc:* A *Szép Szó* József Attila lapja volt. A *Szép Szót* József Attiláért csináltuk. Nekünk valamennyiünknek, akik József Attila barátai voltunk, s akkor már teret kaptunk az irodalomban. Magam is három-négy folyóiratnak dolgoztam: a kolozsvári *Korunk*nak, a pesti *Szocializmus*nak, a *Nyugat*nak, még Illyés lapjának, a *Válasz*nak is, addig, amíg a *Szép Szó* meg nem indult. A többiek is hasonló helyzetben voltak. József Attila volt a kizárt ember. Több okból is, amit egyszer ki kellene elemezni. Őt nem fogadták be, valószínűleg azért, mert érezték, ő a legnagyobb. A költői rivalitásoknak ebben nagyon nagy része volt. Mindenkinek volt lapja, ahol közölhették remekműveiket, őneki nem volt! A *Szép Szót* azért csináltuk, hogy József Attilának is legyen egy lapja. Haláláig ez az ő lapja volt. Ő volt ott az Úr, és mi voltunk a szolgák.

*Bányai János:* József Attila költészete megértése körül félreértések, bizonytalanságok voltak.

*Fejtő Ferenc:* Az én nevem teljesen el volt felejtve, ki voltam mindenhol tiltva, nem léteztem, de amikor Agárdi kezdte József Attilát tanulmányozni, és a róla szóló írásokat, hirtelen rájött, hogy egy Fejtő Ferenc nevű muki volt az, aki először írta le azt, hogy József Attila a háború utáni generáció legnagyobb magyar költője. Erre büszke vagyok... Ez ma már közhely. Nem ismerték el még olyan progresszív helyeken sem, ahol el kellett volna ismerni. József Attila számára a *Szép Szónak* az alapítása volt tulajdonképpen a megváltás, megváltás egy teljes elszigeteltségből. Az volt az az időpont, amikor körülvettük mi barátok, és végül is a nagyközönséggel lassacskán, lassacskán megértettük az ő költői jelentőségét. Ebben mások is segítettek, meg kell mondani, József Attila egyik legnagyobb tisztelője, amit kevesen tudnak, Bartók Béla volt. József Attila *Medvetánc* című kötete Bartók Béla *Medvetánc* című művének a megfelelője. Én lát-



tam őket együtt beszélgetni, és hallottam, amikor Bartók mondta József Attilának, hogy őt tartja a legnagyobb költőnek a jelenlegi Magyarországon. De mások is voltak, akik kezdték elismerni, Kosztolányi például. Ellensége volt Babits, különböző okokból, nagy ellenségei voltak a nagy sajtóban, ahol nem akarták hozni... Költői jelentőségét nehéz néhány szóban megfogalmazni. Én szerintem Bartók zenei jelentőségéhez fogható, Bartók a régi, archaikus, folklorikus magyar és nem csak magyar, román és egyéb zenére épített egy egészen hipermodern avantgardista muzsikát. József Attila úgyszintén a magyar archaizmus-hoz nyúlt vissza, azt mondhatnám, a *Kalevala* nyelvéhez, az ősi ritmusokhoz, és arra épített egy tudós költészetet, az ő költészete egy tudós költészet, az ő versei gondolati költemények, legszebb versei, mint az *Óda*, a *Levegőt!* – gondolati költemények. Ő egy filozófus költő volt, nemcsak egyszerűen lírai költő, ami persze nem zárja ki, hogy szerintem a magyar költészet legszebb szerelmi verseit ő írta.

*Bányai János:* Beszélgetésünk alapján még egy irodalomtörténeti adatnak némi helyesbítésére kell vállalkozni. Agárdi monográfiájában az áll, hogy kettőjük barátságának kezdete 1931-re nyúlik vissza.

*Fejtő Ferenc:* Pontosabban 1929 végére... hiszen első közös folyóiratunkat 1930-ban csináltuk.

*Bányai János:* Hadd tegyem hozzá még azt, hogy Agárdi előtt már mások is felfedezték, Fejtő Ferenc nagy értője József Attila költészetének. Felfedezte például B. Szabó György, aki már az 1950-es évek elején összeállította József Attilának az összegyűjtött verseit, összes verseit, Fejtő Ferencnek a segítségével. És felfedezte a kiadó is, akkor, amikor 1953-ban kiadta ezt a kis könyvet Fejtő Ferenc *József Attila, az útmutató* címen. A kötetet az akkori Testvériség-Egység Könyvkiadó adta ki 1953-ban, és három tanulmányt tartalmaz: József Attila, az útmutató című tanulmányt, amely 1947-ben íródott, József Attila halálának tizedik évfordulóján és Párizsban, a Magyar Házban tartott előadásnak a szövege, a második előadásnak a címe: József Attila ars poeticája, a harmadik tanulmány József Attila költészete címet viseli. Ez a harmadik tanulmány 1935-ben jelent meg a *Korunkban*. Utasi Csaba azt bizonygatja, hogy ez az a tanulmány, amely „telitalálatokban bővelkedik, miniatűr elemzése és frappáns meglátásai a végső konklúzió felé sorordják a szöveget”. Tehát 1935-ben már lehetett érteni József Attila költészetét. Hogyan került rá sor, hogy a *Testvériség-Egység* kiadja ezt a három tanulmányt, és mennyire járult hozzá Fejtő Ferenc József Attila összes verseinek jugoszláviai kiadásához?

*Fejtő Ferenc:* Ez az új találkozás Újvidékkel életem egyik szép emléke. Újvidéken jártam már kisgyerek koromban. Bejártam egész Bácskát, voltam Apatinban, Zomborban. Újvidéket különösen szerettem, de el is

felejtettem, 1952-ben, amikor visszatértem, meghatóak voltak a találkozásaim. B. Szabó Györgyben egy olyan kiváló lelkes irodalmárt ismertem meg, amilyet keveset láttam életemben. Ő még akkor is megértette volna József Attila nagyságát, ha engem nem olvasott volna. Megértette, és munkájának, életének egy jó részét neki szentelte. Én akkor már négy éve emigráns voltam. Sétáltam Újvidéken meg a várban, és megint otthon éreztem magamat Magyarországon, mintha csak odaát lettem volna, ahová nem mehettem el. Mindenütt szívesen fogadtak, a *Magyar Szóban*, a *Forumban*, a *Híd* szerkesztősége megkért, legyek a folyóirat állandó munkatársa. Most is szeretettel emlékszem Olajos Mihályra. Újvidékkel való találkozásom része az én egyéni történelmemnek, nagyon fontos dátuma. Örültem, hogy itt nem úgy fogadtak, mint egy ellenséget, hanem mint egy magyar író, aki József Attilának a fegyvertársa volt, akiről ezt tudták, és akik megértették azt, amit József Attiláról nyilvánosan mondtam, beszéltem.

*Bányai János:* Az akkori *Híd* 1952 októberében fel is jegyzi: Fejtő Ferenc, a Párizsban élő magyar irodalomtanár, Károlyi Mihály munkatársa itt járt, előadást tartott József Attiláról az írók és újságírók klubjában... Újabban önéletrajzíró is.

*Fejtő Ferenc:* Visszatértem az esszéhez. Önéletrajzomat a napokban fejeztem be, elutazásom előtt két órával írtam oda ezt a három betűt franciául: f, i, n, vagyis: FIN, vége. Ez tulajdonképpen egy életrajzi esszé, az *Érzelmes utazásnak* a folytatása. Az ember visszatér gyermekkori szerelméhez. Esszével kezdtem..., nem akarom azt mondani, hogy ezzel végzem, mert még nem szeretném befejezni..., de a vége felé járva...

*Bányai János:* A korabeli kritika is úgy határozta meg az *Érzelmes utazást*, hogy regényesített esszé.

*Fejtő Ferenc:* Igen. Bár nem sok regény volt abban... Az igazat írtam... de az igazság néha regényesebbnek tűnik, mint a regény maga...

*Bányai János:* Köszönjük szépen a beszélgetést.

Gyártó: Újvidéki Televízió, 1986

Szerkesztő: Fehér Teréz

Gyártásvezető: Kárpáti László

Operatőr: Németh Árpád

Vágó: Németh Margit

Rendező: Vicsek Károly



## Atila Jožef

Veseljak beše, možda bandoglav  
kad mu se u istinu darne.  
Voleo je jelo i sa strane  
skoro je ličio na boga.  
Kaput je dobio od lekara  
Jevrejina, rođaka ga kara:  
Tornjaj se, ko da je on luda.  
Ne nađe nigde spokoja lek,  
ni u pravoslavlju, popa tek -  
i bio je suvišan svuda,

no nemojte da vas sklepta tuga.

*Sava BABIĆ fordítása*

## József Attila

Vidám és jó volt s tán konok,  
ha bántották vélt igazában.  
Szeretett enni s egyben másban  
istenhez is hasonlított.  
Egy zsidó orvostól kapott  
kabátot és a rokonok  
úgy hívták: Többé-itt-ne-lássam.  
A görög-keleti vallásban  
nyugalmat nem lelt, csak papot -  
országos volt a pusztulásban,  
  
no de hát ne búsuljatok.

(1928)

## Atila Jožef

Veseljak, dobrica, prek pomalo,  
uzimao k srcu nauk strog.  
Veliki gurman i u ponečem  
pljunuti gospod Bog.  
Od jednog lekara Jevrejina  
kad dopade mu staro odelo,  
svojtá ga prozva „onaj što moli”.  
Tražio utehu u pravoslavlju  
ali ga zauzvrat mantija skoli.  
U velikom je stilu znao da pati,  
pa mu i ne treba vaše opelo.

*Draginja RAMADANSKI fordítása*

## Tedd a kezed

Tedd a kezed  
homlokomra,  
mintha kezed  
kezem volna.

Úgy őrizz, mint  
ki gyilkolna,  
mintha élted  
élted volna.

Úgy szeress, mint  
ha jó volna,  
mintha szívem  
szíved volna

(1928)

---

## Privij ruku

Privij ruku  
na to čelo,  
tvoja ruka  
moje telo.

Pričuvaj me  
netremice,  
moje žiće  
tvoje lice.

I voli me  
ko što valja,  
srce srcu  
daje zdravlja.

Sava BABIĆ *fordítása*

## Tvoja ruka

Stavi mi ruku  
tvoju na čelo,  
kao da je  
moja zacelo.

I čuvaj me  
poput ubice,  
dok tvoje postaje  
moje lice.

Voli me kao da  
mržnje nesta,  
dok naša srca  
menjaju mesta.

*Draginja RAMADANSKI fordítása*

## Meghalt Juhász Gyula

Szól a telefon, fáj a hír,  
hogy megölte magad, barátom,  
hogy konokul fekszel az ágyon.  
A bolondok között se bírt

szíved a sorssal. Sehol írt  
nem leltél arra, hogy ne fájjon  
a képzelt kín e földi tájon,  
mely békén nyitja, lám a sírt.

Mit mondjak most? Hogy ég veled?  
Hogy rég megölt a képzelet?  
Még nő szép szakállad s hajad.

Fölmondjuk sok szép versedet.  
Mosdatnak most. Anyád sirat  
s társadtól jön egy sírirat.

(1937)

## Umro je pesnik Đula Juhas

Telefon zvoni, vest bolna cima  
da si se ubio, prijatelju velji,  
što tvrdoglavo ležiš na postelji.  
Tvoje srce ni među ludacima

nije podnelo sudbu. Nigde leka  
nisi našao da te svud ne boli  
zamišljena muka što te skoli,  
pa te, gle, mirno otvoren grob čeka.

Šta sada reći? Sve ti se prašta?  
Da te je već odavno ubila mašta?  
Još ti raste kosa i lepa brada.

Mrljamo lepih ti pesama ritam.  
Kupaju te. Majka rida sada,  
a drugar šalje samo telegram.

*Sava BABIĆ fordítása*

## Na vest o smrti Đule Juhasa

Zvrji telefon, vest koja slama  
da si presudio sebi luda glavo  
i da na odru ležiš tvrdoglavo.  
Ne jednom te je međ budalama

izdalo srce. Mučne sablasti  
tvoje ne behu od ovog sveta  
obuzela te je misao ukleta  
da smrt nas samo može spasti.

Šta reći? Mir tvojoj duši?  
Da te odavno utvara guši?  
A još ti raste i kosa i brada.

Čitamo tvoje lepe pesme sada.  
Kupaju te. Majka izliva tugu.  
Reči tužbalice stižu jedna drugu.

*Draginja RAMADANSKI fordítása*